

DÖRT HALİFENİN HAYATINI KONU EDİKEN İLKOKUL DÖNEMİ ÇOCUK KİTAPLARININ DİN EĞİTİMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ*

Ebru Levent**, Nurullah Aydeniz***

GİRİŞ

İlkokul dönemi, çocukluk sürecinin önemli bir evresini oluşturmaktadır. Okul çağı ya da temel eğitim dönemi olarak da adlandırılan bu süreçte çocuk, aile merkezli yaşam alanından çıkarak daha geniş ve çeşitlenmiş bir sosyal çevreye dâhil olmaktadır. Buna bağlı olarak aile çevresinin dışındaki sosyal ortamların farkına varmakta ve akran ilişkileri belirgin biçimde güçlenmektedir. Eğitsel açıdan kritik bir eşik olarak değerlendirilebilecek bu süreçte çocuk, ilk kez planlı ve programlı bir kurumsal eğitim ortamına katılarak toplumsal yapının aktif bir unsuru hâline gelmektedir (Şimşek, 2004: 210-211). Yine bu dönemde çocukların değerler dünyası şekillenmeye başlamakta ve model alınabilecek şahsiyetlere yönelik ilgileri artmaktadır (Çanakcı, 2018: 71-72). Erken çocuklukta aile içerisinde anne-baba ve diğer yakınlar rol model olarak çocuğun değer yargılarını, tutum ve davranışlarını derinden etkilerken okulla birlikte öğretmenler de bu sürecin mimarlarından biri haline gelmektedir. Ancak çocukların informal bir şekilde

* Bu çalışma, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne bağlı olarak Doç. Dr. Nurullah AYDENİZ danışmanlığında hazırlanmakta olan "Sahabilerin Hayatını Konu Alan İlkokul Dönemi Çocuk Kitaplarının Din Eğitimi Bakımından İncelenmesi" başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bilecik, ebrukoroglu1661@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-1364-2328>

***Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bilecik, nurullah.aydeniz@bilecik.edu.tr., <https://orcid.org/0000-0003-0297-4717>

gözlemleyerek, taklit ederek ve hayatın olağan akışı içerisinde çevrelerindeki bu yetişkinlerle kurdukları ilişki ve iletişim üzerinden değerleri edinme ve kişiliklerini inşa etme süreci yazılan kitaplarla da desteklenmektedir. Bu amaçla kaleme alınan kitapların bir kısmı tarihimizden önemli şahsiyetleri, bir kısmı da Hz. Peygamberi ve sahabileri konu edinebilmektedir. Sahabiler içerisinde de İslam toplumunun ilk yöneticileri olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali; temsil ettikleri adalet, sorumluluk, fedakârlık ve dürüstlük gibi temel değerler bakımından çocuklara sunulabilecek güçlü rol modeller olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırma, ilkokul dönemi çocuklarına yönelik olarak hazırlanan ve Dört Halife'yi konu edinen çocuk kitaplarını biçimsel özellikler, dil ve anlatım, pedagojik uygunluk, içerik ve öne çıkarılan değerler bakımından analiz etmeyi amaçlamaktadır. Literatürde sahabileri ve özelde dört halifeyi konu edinen çokça eser vardır. Bu nedenle örneklem belirlenirken amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Farklı yazarlar tarafından kaleme alınmış, farklı yayınevlerine ait ve Dört Halife'nin her birini konu alan beş kitap seçilmiştir. Bunlar Ayşe Serra Kara tarafından kaleme alınan *Çocuklar İçin Dört Halife* (2020), Fatma Çağdaş Börekçi'nin *Acayip Bir Operasyon: Hz. Ebû Bekir'in Hayatı* (2023), Adil Akkoyunlu'nun *Hz. Ömer ve Adaleti* (2019), Handan Yalvaç'ın *Osman'ın Nezaketi* (2020) ve Hilal Kara ile Abdullah Kara'nın *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı: Hz. Ali* (2023) adlı eserleridir. Araştırmanın temel problemini, çalışma kapsamına alınan ve Dört Halife'nin hayatlarını konu edinen ilkokul dönemi çocuk kitapları, din eğitimi açısından çocukların dinî ve ahlaki gelişimini

destekleyecek nitelikte midir? Sorusu oluşturmaktadır. Bu soru bağlamında aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1.Çalışma kapsamında alınan kitapların biçimsel özellikleri (kapak tasarımı, sayfa düzeni, yazı karakteri vb.) çocukların gelişimsel dönemlerine uygun mudur?

2.Söz konusu kitaplarda yer alan içerikler, çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış mıdır?

3.Dört Halife'nin hayatı anlatılırken hangi değerler öne çıkarılmaktadır?

4.Kitaplarda Dört Halife'ye yönelik saygılı bir üslup kullanılmakta mıdır?

5. Dört Halife'nin hayatına dair anlatımlar, İslam kaynaklarıyla örtüşmekte midir?

6. Dört Halife'nin hayatını anlatan çocuk kitapları, pedagojik açıdan uygun olmayan olay veya örneklemeler içermekte midir?

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında literatür taraması ve doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Zira nitel araştırmalar, belirli bir olguya ilişkin derinlemesine bilgi elde etmeyi amaçlayan ve anlamaya dayalı yöntemlerdir (Büyüköztürk, 2022:253). Bu yöntem ve teknik tercihinin ardından araştırma kapsamına alınan ve dört halifeyi konu edinen çocuk kitapları içerik analizine tabi tutulmuştur. Bunun sonucunda önce temalar oluşturulmuş, ardından temalara uygun bir şekilde alt başlıklar belirlenerek çalışmanın raporlaştırılma süreci tamamlanmıştır. Literatürde bizatihi sahabileri konu edinen çocuk kitapları üzerine herhangi bir araştırma yoktur. Bahse konu bu çalışma ile sınırlı sayıdaki çocuk kitapları,

belirlenmiş kriterler açısından incelemeye tabi tutularak mevcut durumlarının ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Biçimsel Özellikler Bakımından

Kitapların Şekil, Boyut, Kapak ve Cilt Özellikleri

Çocukları fiziksel olarak etkileyen ilk şey kitabın şeklidir. Kitaplar kare, üçgen ya da dikdörtgen şeklinde olabilmektedir. Önemli olan kısım çocuğun kitaba karşı ilgisini çekmektir. İncelenen çocuk kitapları klasik kare formunda tasarlanmıştır. Bu yönüyle çocukların dikkatini çeken özgün bir tasarım niteliği taşımadıkları söylenebilir. Ancak kitaplar şekil olarak genel ölçütlere uygun bir yapıda tasarlandıkları görülmektedir.

Kitaplar boyut olarak çocukların ellerine uygun ebatta, standartlaştırılmış boyutta ve taşınabilir olmalıdır. Oğuzkan'a göre ilkökul dönemi çocuk kitaplarında en uygun ölçüler 16×23 cm olarak kabul edilmektedir (Bayraktar, 2018:79). İncelenen kitaplar bu boyutlara benzer ölçülerde hazırlanmış olup çocukların taşımalarını, sırada okumasını ve çanta içinde rahatça muhafaza etmesini kolaylaştırmıştır. Böylelikle çocukların günlük yaşantısına uygun oldukları söylenebilir.

Kitabın fiziksel dayanıklılığı açısından ciltleme yöntemi oldukça önemlidir. Özellikle küçük yaş gruplarındaki çocuklar, kitapları sıkça eline aldığı ve mekanik yıpranmalara neden olduğu için, sağlam ve dayanıklı ciltleme yöntemleri tercih edilmelidir (Erşahan İspirt, 2019:12). İncelenen kitaplar karton kapak ve yapıştırma cilt tekniğiyle hazırlanmıştır. Bu durum, eserlerin ekonomik olarak ulaşılabilirliğini arttırmakta ancak, uzun süreli

kullanımlarda dayanıklılık açısından zaafiyet oluşturmaktadır.

İyi tasarlanmış bir kapak, çocuğu kitapla tanıştıran ilk davet mektubu gibidir. Kapakta yer alan görseller, kitabın içeriğiyle anlamlı bir bütünlük kurmalı ve çocuğa hem görsel hem de içeriksel çağrışımlar sunmalıdır. Çocukların dikkat sürelerinin kısa olması nedeniyle, ilk bakışta dikkat çekecek bir kapak tasarımı, kitabın okunma olasılığını artırmaktadır (Karatay, 2018:12). İncelenen eserlerin kapak tasarımlarında genel olarak çocuk okurların ilgisini çekmeye yönelik çeşitli görsel öğelere yer verilmiştir. Ancak kimi kapaklarda içerik ile görsel arasında güçlü bir uyum göze çarparken, bazı kapaklarda bu uyum yakalanamamıştır. *Hz. Ömer ve Adaleti* adlı eserin kapağında kullanılan çöl ve deve figürleri eserin ana temasını oluşturan adalet kavramıyla doğrudan bağlantılı değildir. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı eserde ise mor ve sarı gibi zıt renklerin kullanımı dikkat çekici olmakla birlikte, koyu tonlu silüetlerin tercih edilmesi çocuk okuyucular açısından uygun gözükmemektedir. *Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı* adlı kitabın kapağında yer alan “acayip bir operasyon” ifadesi çocukların ilgisini çekmeye yönelik macera ve merak uyandırmaktadır.

Yazı Tipi, Kâğıt Kalitesi ve Sayfa Düzeni

İlköğretim dönemindeki çocuklar için 12 punto ve üzeri yazı boyutu kullanılmalıdır (Demircan, 2006:114). Çocuk kitaplarında yazı tasarımı genellikle sade olmalıdır. Cümleler kısa olmalı ve paragraflar 3-5 satırı geçmemelidir. Bu sayede çocuklar hem metni daha rahat kavrayabilir hem de okumaya karşı olumlu bir tutum geliştirebilir (Arıcı, 2018:92-93). Genel olarak incelenen eserlerde yazı tipleri sade ve okunaklıdır. Punto büyüklüğü çocukların göz

sağlığını yormayacak biçimde seçilmiştir. *Osman'ın Nezaketi* adlı eserde bazı kelimeler ve cümleler daha büyük puntolarla ya da renkli şekilde verilmiş, bu yöntemle çocukların dikkatinin önemli noktalara çekilmesi hedeflenmiştir.

Çocuk kitaplarında tercih edilen kâğıt türü, uzun süreli kullanımda dayanıklılığını koruması açısından büyük önem taşır. Kâğıdın göz yormayan bir yapıda ve renk olarak mat, açık tonlarda tercih edilmesi önerilmektedir (Temizyürek vd., 2016:90). Kâğıdın dokusu pürüzsüz ve yumuşak olmalı, yıpranmaya dirençli, kaliteli birinci hamur kâğıtlar tercih edilmelidir (Tür ve Turla, 1999'dan akt. Koçak, 2022:28). Eserlerde kullanılan kâğıt kalitesi orta düzeyde olup mat veya krem tonları tercih edilmiştir. Kitapların uzun süreli kullanımında yıpranma riski bulunmaktadır.

Sayfa düzeninde yazı, görsel ve boşlukların dengeli şekilde yerleştirilmesi, çocukların metni kolayca takip edebilmesini sağlamaktadır. Yazıların çok sıkışık ya da çok seyrek olmaması; satırlar arasında yeterli boşluk bırakılması ve kenar boşluklarının simetrik şekilde ayarlanması, okuma konforunu artırmaktadır (Şimşek, 2018'den akt. Koçak, 2022:29-30). *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı eserde satır aralarının sık oluşu çocukların kitabı okumalarını zorlaştırmaktadır. *Hız. Ömer ve Adaleti* adlı eserde uzun paragraflar ve yoğun metin aktarımı dikkat çekmektedir. Bu durum, okuma motivasyonunu azaltmaktadır. İncelenen diğer eserlerde sayfa kenar boşlukları ve paragraf aralıkları özenle ayarlanmış, metin göz yormayan, dengeli bir biçimde yerleştirilmiştir.

Görsellerin Niteliği ve Eğitsel Katkısı

Çocuk kitaplarında yer alan görseller metnin anlamını pekiştirici ve çocuğun hayal dünyasını geliştirmeye katkı

sunmalıdır. Bu nedenle çocuk kitaplarında kullanılan resimler estetik açıdan nitelikli olmalı ve çocuğun yaş gelişimine uygun olarak yapılandırılmalıdır (Evcim, 2024:59). Resimler kitap boyunca dengeli bir biçimde dağıtılmalı ve görseller sayfalara uygun biçimde yerleştirilmelidir (Sever, 2019'dan akt. Koçak, 2022:30). *Çocuklar İçin Dört Halife ve Hz. Ömer ve Adaleti* adlı eserlerde kullanılan görseller son derece sınırlıdır. Resimler soluk, cansız ve ilgi çekici olmaktan uzaktır. Bu durum çocuk okuyucunun dikkatini çekme ve ilgiyi canlı tutma işlevini zayıflatmaktadır. Ayrıca görseller sanatsal estetikten uzak ve eğitsel katkı sağlamayan niteliktedir. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı eserde görseller, toplam içeriğin yaklaşık dörtte birine karşılık gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Ancak görseller siyah-beyaz ve soluk tonlarda çizilmiş olup, renkli ve canlı bir etki oluşturmamaktadır. Bu durum, ilkökul düzeyindeki çocuk okuyucuların dikkatini çekme ve ilgisini sürdürme açısından yetersiz kalmaktadır. *Hazreti Osman'ın Nezaketi* adlı eserde yer alan görsellerin canlı, renkli ve dikkat çekici bir şekilde tasarlandığı görülmektedir. Bu yönüyle görsellerin, çocukların ilgisini çekerek okuma sürecine motive edici bir işlev üstlendiği söylenebilir. Ayrıca resimlerin, metinde anlatılan olaylarla uyumlu olduğu ve anlatımı destekleyici nitelik taşıdığı tespit edilmiştir. *Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı* adlı eserde ise görsellerin sayıca yeterli olduğu ve metinle bütünlük oluşturacak biçimde kullanıldığı görülmektedir. Resimlerin, anlatılan içeriği somutlaştırarak çocukların konuyu daha kolay kavramalarına katkı sağladığı değerlendirilebilir.

Dil ve Anlatım Bakımından

Kullanılan Dilin Özellikleri

Çocuk kitaplarında kullanılan dil ve anlatım açık ve anlaşılır olmalıdır. Cümleler kısa ve sade olmalı, anlamı zorlaştıran kelime ve yapı kullanımından kaçınılmalıdır. Cümle yapısı sadeleştikçe, çocuklar metni daha rahat anlayabilmektedir. Karmaşık, uzun ve devrik cümleler kullanmaktan kaçınılmalıdır. Özellikle düşük yaş gruplarında, özne-yüklem yapısı net olan cümleler tercih edilmelidir (Karatay, 2018:109).

Yazar, kendisi ve oluşturduğu kahramanlar aracılığıyla çocuklara örnek olacak bir dil kullanılmalıdır. Yazarın doğrudan anlatım yerine, çocuklara hitap eden bir üslupla yazması, çocukların metne daha çok bağlanmasını sağlamaktadır (Koçak, 2022:25-26).

İncelenen eserlerde kullanılan dil ve anlatım genel olarak ilkökul dönemi çocuklarına hitap eden sade, açık ve anlaşılır şekilde kaleme alınmıştır. *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitap ilkökul dönemi çocuklarına hitap eden sade, açık ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Anlatımda öğretici bir tondan çok hikâyeleştirici bir üslup tercih edilmiştir. Kısa cümleler, diyaloglar ve duygu yüklü ifadeler çocuğun dikkatini çekecek biçimde düzenlenmiştir. *Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı* adlı kitapta hikâye anlatıcısının bir çocuk olması dilin doğallığını artırmakta, anlatıma içtenlik kazandırmaktadır. Eserde günlük konuşma diline yakın bir anlatım tercih edilmiştir. Bu durum, çocukların metni kolayca anlayıp duygusal olarak bağlanmalarını kolaylaştırmaktadır. *Hz. Ömer ve Adaleti* adlı eserde, sıklıkla dinî terimlere ve tarihsel kavramlara yer verilmesi dilin sadeliğini zayıflatmakta ve küçük yaş grupları için ağır bir anlatım ortaya çıkarmaktadır. *Osman'ın*

Nezaketi adlı kitapta kullanılan dil; yalın, duru ve akıcı bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca betimlemelerde yer verilen duygusal ifadeler sayesinde metin daha canlı ve etkileyici bir anlatım kazanmıştır. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı eserde anlatım genellikle diyaloglarla ilerlemektedir. Ancak bazı diyaloglar oldukça uzun tutulmuştur. İlkokul dönemi çocukları için bu gibi diyaloglar takip edilmesi zor ve kavranması güçtür. Diyalogların daha kısa cümlelerle, parçalara bölünerek verilmesi anlatımı kolaylaştıracaktır.

Dilin Çocuğun Gelişim Seviyesine Uygunluğu

Çocuk kitaplarında yazarın dil ve anlatımı çocuğun yaşına, anlayış seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. İlkokul dönemindeki çocuklar soyut kavramları anlamakta zorlandıkları için metinde somut ifadelerin tercih edilmesi gerekmektedir. Özellikle anlatımda geçen soyut kelimelerin çocukların anlayabileceği şekilde somutlaştırılması, metnin daha etkili olmasına katkı sağlamaktadır (Koçak, 2022:26).

Açayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı adlı kitapta çocuklar için uygun olan soyut kavramlar somut durumlarla örneklendirilerek verilmiştir. Bu sayede çocuklar hem anlam kurmakta zorlanmamış hem de değerlerin içselleştirilmesi sağlanmıştır. Ancak bazı cümlelerde kavramlar tam olarak açıklanmamıştır. Örneğin “Ensar ve Muhacir kelimelerinin manasını biliyorsunuzdur zaten.” (Börekçi, 2023:8) ifadesi her çocuğun aynı bilgi düzeyine sahip olamayacağı gerçeği dikkate alındığında bir eksiklik olarak değerlendirilebilir *Hız. Ömer ve Adaleti* adlı kitapta “müşrik”, “münafık”, “Lat”, “tefsir”, “hadis”, “fıkıh” gibi çocukların anlayamayacağı kavramlara sıklıkla yer verilmiştir (Akkoyunlu, 2019:9,10,15,107,112,119).

Örneğin, “Bir gün bir münafıkla bir Yahudi anlaşmazlığa düştü.” ifadesinde geçen *münafık* kavramı çocuk için soyut ve anlaşılması güç bir kavramdır (Akkoyunlu, 2019:9). Ayrıca kitabın birçok yerinde uzun ve anlaşılması zor ayetlere yer verilmesi çocuk için ağır bir dil ve anlaşılmaz bir içerik doğurmuştur. Özellikle 26. sayfada sayfanın tamamını kaplayan uzun bir ayetin yer alması hem metnin akışını bozmakta hem de küçük yaş grubundaki okuyucuyu sıkma riski taşımaktadır (Akkoyunlu, 2019:26). *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı eserde kullanılan soyut kavram yoğunluğu, uzun ve karmaşık cümleler ile açıklanmayan özel terimler çocukların metni anlama ve anlamlandırma sürecini zorlaştırmaktadır. Örneğin “Mihrican günü Ruhbe’de bulunan Hz. Ali’nin ziyaretine gittim.” ifadesi, hem “Mihrican” hem de “Ruhbe” (Kara ve Kara, 2023:88) kavramlarının çocuklar tarafından anlaşılmasını zorlaştırmakta ve cümle anlamının kavranmasını engellemektedir. Ayrıca eserde geçen “vahiy”, “huşû”, “tevekkül”, gibi kavramların açıklanmadığı; “Kisrâ”, “Kayser”, “Dâru’n-Nedve”, “Beytülmal” (Kara ve Kara, 2023:19,24,74,41,41,50,86) gibi terimlerin ise çocukların daha önce karşılaşmamış olabileceği sözcükler olduğu dikkat çekmektedir. Bu tür kavramların ilk geçtiği yerde basit ve yaşa uygun tanımlarla açıklanması ya da kitabın sonunda bir sözlükçe bölümünün yer alması, çocukların anlama süreçlerini destekleyecektir. *Çocuklar İçin Dört Halîfeye Osman’ın Nezaketi* adlı eserler genel olarak ilkökul çağındaki çocukların gelişim düzeyine uygun olarak hazırlanmıştır.

Kelime Dağarcığını Geliştirme Potansiyeli

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir’in Hayatı adlı kitapta kullanılan “muhacir”, “sıddık”, “hicret”, “istişare”

(Börekçi, 2023:8,22,41,90) gibi kelimeler çocuğun kelime hazinesine katkı sunabilecek niteliktedir. Bu kelimelerin kullanımı, çocukların dinî ve kültürel mirasla tanışmasını da kolaylaştırmaktadır. *Hz. Ömer ve Adaleti* ve *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı kitaplar çocuklara yeni dini kavramlar kazandırma potansiyeline sahiptir. Ancak bu kavramların açıklamasız bırakılması, kelime dağarcığının gelişimine katkı sağlamaktan çok kavram karmaşasına yol açmaktadır. Örneğin “Fıkıh, tefsir ve hadiste ileri derece ilim sahibiydi.” ifadesinde geçen “fıkıh”, tefsir” ve “hadis” kavramları herhangi bir açıklama yapılmadan sunulmuştur (Akkoyunlu, 2019:12). Benzer şekilde “Hz. Ali on yaşına girdiğinde Peygamberimize vahiy gelmeye başladı.” ifadesinde geçen “vahiy” kavramı açıklanmadan verilmiştir (Kara ve Kara, 2023:19). *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı eserde çocukların dini kelime dağarcığını geliştirme yönünde önemli katkılar sunmaktadır. Örneğin eserde “hanif”, “fitrî” ve “Faruk” gibi kavramların metin içerisinde açık ve anlaşılır biçimde açıklanması (Kara, 2020:8,15,34) çocukların bu kavramları doğru biçimde öğrenmelerini desteklemektedir. Kitabın sonunda yer alan “Bunları Biliyor Musunuz?” bölümü, metin boyunca geçen bazı kavramların açıklamalarını içermekte ve bu sayede çocukların yeni sözcükleri doğru anlamlandırmalarını kolaylaştırmaktadır (Kara, 2020:67-72). Bu yöntem, öğrenme sürecini destekleyici niteliktedir ve söz varlığını zenginleştirmektedir. *Osman’ın Nezaketi* adlı kitap, kelime dağarcığını geliştirme yönünden sınırlı bir katkı sağlamaktadır. Eserde daha çok çocukların aşına oldukları kelimelere yer verilmiştir.

Kullanılan Dilin Edebî Değeri

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı ve Osman'ın Nezaketi adlı kitaplarda betimlemeler, benzetmeler ve duygusal ifadeler kullanılarak edebî bir anlatım oluşturulmuştur. Çocukların duygu dünyasını besleyecek örnekler verilmiş; aynı zamanda dini kavramlar edebî bir üslupla aktarılmıştır. Örneğin, “Bir keresinde kar duası yapmıştık. Kurak geçen bir kış mevsiminde, mahallenin en yüksek tepesine çıkıp ellerimizi açmış kar duası etmiştik.” (Börekçi, 2023:8) cümlesi hem basit hem de anlatı gücü yüksek bir ifadedir. İncelenen diğer eserlerde kullanılan dil edebî sanatlardan uzaktır. Anlatım daha çok düz ve bilgi aktarıcı nitelik taşımaktadır.

Pedagojik Uygunluk Bakımından

Bilişsel Gelişime Uygunluk

İlkokul dönemi, çocukların bilişsel gelişim açısından somut örnekler üzerinden anlam kurabildiği bir evredir. Bu dönemde soyut kavramların açıklama yapılmadan sunulması, çocukların metni anlama ve anlamlandırma süreçlerini zorlaştırabilmektedir (Yavuzer, 2020:13). Bu çerçevede incelenen eserlerde kullanılan dil ve kavram sunumunun çocukların bilişsel gelişim düzeyiyle ne ölçüde örtüştüğü değerlendirilmiştir.

Acayip Bir Operasyon: Hz. Ebû Bekir'in Hayatı adlı eserde kullanılan dil ve karakter tepkilerinin ilkökul dönemi çocuklarının bilişsel gelişimiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin “Hz. Muhammed söylüyorsa doğrudur. Onun hiçbir sözünden şüpheye düşmem. O, Allah'ın Resulü, bizim dostumuzdur” (Börekçi, 2023:22) ifadesi çocuğun soyutlama kapasitesi göz önünde bulundurularak yazılmıştır. *Osman'ın Nezaketi* adlı eserde

olaylar çocukların yaş düzeyine uygun biçimde kurgulanmıştır. Örneğin, Osman'ın arkadaşlarıyla ilişkileri ve onlara kızdığında “*Hmm, kızmış olabilirim ama kötü söz söylersem bir daha arkadaşlarım benimle hiç oynamaz, yalnız kalırım*” (Yalvaç Arıcı, 2020:9) şeklinde düşünmesi, çocukların günlük yaşamda karşılaşabileceği bir duruma işaret etmektedir. Bu durum, çocukların neden-sonuç ilişkisi kurma becerisini desteklemektedir.

Buna karşılık Hz. Ömer ve Adaleti adlı eserde “nefis”, “şirk”, “vahiy”, “takva”, “riyakarlık”, “tebliğ” ve “cihat” gibi soyut içerikli kavramlara sıklıkla yer verildiği ve bu kavramların çoğu yerde açıklanmadığı tespit edilmiştir (Akkoyunlu, 2019:20,21,22,24,32,40,41). Bu durum, çocukların bilişsel gelişim düzeyiyle örtüşmemektedir. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı: Hz. Ali* adlı eserde genel olarak ilkökul düzeyindeki çocukların bilişsel gelişimine uygun bir anlatım tercih edilmekle birlikte, bazı bölümlerde “vahiy”, “huşû”, “Cebrail” ve “tevekkül” gibi kavramların açıklama yapılmadan kullanıldığı görülmektedir (Kara ve Kara, 2023:19,24,28,79). Bu durum, çocukların metni anlamlandırma sürecini zorlaştırabilmektedir. Bu tür kavramların, ilk geçtiği yerde kısa açıklamalarla desteklenmesi ya da kitabın sonunda sözlükçe bölümüne yer verilmesi bilişsel uygunluğu artıracaktır.

Çocuklar İçin Dört Halife adlı kitapta genel olarak ilkökul çağındaki çocukların seviyesine hitap etmeyi amaçlasa da bazı bölümler bilişsel gelişim açısından sınırlılıklar barındırmaktadır. Metin içinde yoğun biçimde “Ebû Kuhâfe”, “Abdü'l-Kâbe”, “Atîk” gibi Arapça isimler ve farklı unvanlar kullanılması, çocukların kavrama düzeyini aşabilmekte ve kişiler arasında bağlantı kurmayı zorlaştırabilmektedir (Kara, 2020:8).

Ahlaki Gelişime Uygunluk

Ahlaki gelişim, kişinin içinde bulunduğu toplumun değerlerini benimseyerek topluma uyum sağlaması ve kendi değer yargılarını oluşturma sürecidir. Piaget'ye göre çocuklar ahlaki gelişmeye üç evrede geçerler. Bunlar ahlak öncesi evre, dışa bağımlı evre ve özerk evredir. İlkokul dönemi çocukları dışa bağımlı evrededir (Can, 2004:128). Bu dönemde çocuklar kuralların değişmeyeceğine inanırlar. Davranışlarını çoğunlukla ödül ve ceza ilişkisi çerçevesinde değerlendirirler (Senemoğlu, 2010:63). İlkokul döneminde çocuklar davranışlarını sonuçlarına göre değerlendirir. Ödül veya yarar sağlayan davranışlar iyi, ceza veya zarar getiren davranışlar kötü olarak algılanmaktadır. Bu dönemin ilerleyen aşamalarında çocuk, davranışlarını çevresinden aldığı onay ve tepkilere göre şekillendirmektedir. Çocuk ahlaki yargılarını büyük ölçüde sosyal çevrenin beklentileri doğrultusunda oluşturur (Can, 2004:130).

İncelenen eserlerde sahabelerin hayatlarından seçilen örnekler aracılığıyla çocuklara çeşitli ahlaki değerlerin kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Bu değerler, çocukların günlük yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlarla ilişkilendirilerek sunulmuş ve ahlaki gelişimi destekleyici bir işlev üstlenmiştir.

Hiz. Ömer ve Adaleti adlı eserde, Hiz. Ömer'in halifeliği döneminde devlet hazinesine ait malları halka dağıtması, sade bir hayat sürmesi ve halkın yemediklerini kendisinin de yememesi; adalet, eşitlik ve sorumluluk gibi temel ahlaki değerleri öne çıkaran örnekler olarak dikkat çekmektedir. (Akkoyunlu, 2019:75,92). Bu anlatımlar, çocukların davranışların sonuçlarını göz önünde bulundurarak ahlaki değerlendirme yapmalarını desteklemektedir.

Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı: Hz. Ali adlı eserde, Hz. Ali'nin Peygamber Efendimizin hicreti sırasında yatağına yatma görevini tereddüt etmeden kabul etmesi, çocuklara zorluklar karşısında cesur olmayı öğreten güçlü bir ahlaki örnek sunmaktadır (Kara ve Kara, 2023:54). Bu tür anlatımlar, çocukların niyet temelli ahlaki yargı geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen eserlerde ahlaki değerlerin doğrudan öğüt verici bir dil yerine, sahabe yaşantıları üzerinden somut örneklerle sunulmasının, ilkökul dönemi çocuklarının ahlaki gelişim özellikleriyle daha uyumlu olduğu söylenebilir.

Dini Gelişime Uygunluk

Dinî gelişim, bireyin dinî inanç ve değerlerini zaman içerisinde anlamlandırarak hayata geçirme sürecidir. (Peker, 2008:104). İlkokul dönemi, çocukların dinî temellerinin atıldığı önemli bir gelişim evresidir. Çocuklar bu dönemde dinî kavramları somut örnekler üzerinden anlamaktadır. Çocukların dini duygularının gelişmesinde kitaplar, kitle iletişim araçları doğrudan etkilidir (Şimşek, 2004:213-214). Bu dönemde çocukların dini gelişimi için dine karşı olan ilgisinin canlı tutulması gerekir. Dini teorik bilgilerden ziyade çocuğun bilişsel gelişimine paralel olarak dini bilgiler verilmelidir (Peker, 2008:105).

Hz. Ömer ve Adaleti adlı eserde ağır ve açıklaması yapılmadan verilen dinî kavramların kullanılması, ayet ve hadislerin sadeleştirilmeden sunulması ve değerlerin daha çok tarihsel aktarım boyutunda ele alınması, dinî gelişime uygunluk açısından sınırlılık oluşturmaktadır. Nitekim eserde, Hz. Peygamber'e ait olan "Bütün müşrik ve münafık kâfirler ve onların destekleyicileriyle bizzat cihat eden, Mümindir. Onlara karşı diliyle..." şeklindeki uzun hadisin,

sadeleştirilmeden ve açıklama yapılmadan aktarılması, (Akkoyunlu, 2019:48-49) çocukların anlamakta güçlük çekebilecekleri kelimeler içermesi bakımından bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu durum, çocukların dinî içerikleri anlamlandırma sürecini zorlaştırabilmektedir.

Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı: Hz. Ali adlı eserde, Hz. Ali'nin Peygamberimizle birlikte namaz kıldığı sahnelerin aktarılması, çocuklara ibadetin sevgi ve birliktelik içerisinde yapılabileceğini göstermesi bakımından dinî gelişimi destekleyici bir örnek sunmaktadır (Kara ve Kara, 2023:44). Bu tür sahneler, çocukların ibadete yönelik olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.

Acayip Bir Operasyon: Hz. Ebû Bekir'in Hayatı adlı eserde dinî içeriklerin yaş grubuna uygun biçimde sadeleştirildiği görülmektedir. “Sıddık”, “putperestlik”, “takva”, ve “biat” gibi kavramların çocukların anlayabileceği bağlamlarda verilmesi dikkat çekmektedir (Börekçi, 2023: 23,33,38,89). Ayrıca Tevbe Suresi'nin 40. ayetinin açık bir şekilde sunulup anlamının açıklanması, çocukların Kur'an-ı Kerim ile tanışıklığını destekleyici niteliktedir. (Börekçi, 2023: 41). Bununla birlikte, “Ensar” ve “Muhacir” gibi bazı kavramların açıklamasının çocuğun bilgisine bırakılması, (Börekçi, 2023:8) her çocuğun aynı bilgi düzeyine sahip olmadığı göz önünde bulundurulduğunda sınırlı bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Çocuklar İçin Dört Halife adlı eserde dinî gelişime katkı sağlayabilecek kavramlara sıkça yer verilmekle birlikte, bazı kavramların açıklama yapılmadan sunulması, çocukların dinî içerikleri tam olarak anlamlandırmalarını zorlaştırabilmektedir. Örneğin Eserde “putperestlik” ve “hayâ” kavramları, cümle içinde açıklanmadığı gibi “Bunları

biliyor musunuz?” bölümünde de açıklamalarına yer verilmemiştir (Kara, 2020: 26, 39). Bu bağlamda kavramların ilk geçtiği yerde kısa açıklamalarla desteklenmesi veya “Bunları biliyor musunuz?” bölümünde yer verilmesi dinî gelişime uygunluğu artıracaktır.

Pedagojik Açıdan Uygun Olmayan İfadelerin Varlığı

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir’in Hayatı ve *Osman’ın Nezaketi* ve *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitaplar genel olarak pedagojik açıdan uygun olmayan ifadeler bulunmamaktadır. *Hz. Ömer ve Adaleti* adlı eserde pedagojik açıdan uygun olmayan çok sayıda ifade bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Öncelikle, şiddet içerikli tasvirler çocuk okuyucu için ağırdır. Örneğin, eserde geçen “O kadar çok dövdüler ki kadının gözleri kör oldu” (Akkoyunlu, 2019:16) ifadesi, fiziksel şiddeti ve kalıcı bir sakatlığı doğrudan aktarmaktadır. Ayrıca, çocuklara yönelik bir kitapta cinsel çağrışımların yer alması pedagojik açıdan uygun değildir. Benzer şekilde “...cinsellik tuzağına düşüremediklerini tehdit ediyorlardı.” (Akkoyunlu, 2019:18) ifadesi de çocukların gelişim düzeyine uygun değildir. Kitabın farklı bölümlerinde geçen *tehdit*, *katliam*, *bomba*, *sürgün*, *hapis* gibi kavramlar da ilkökul dönemi çocukları için ağır içeriklerdir (Akkoyunlu, 2019:18). *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı kitapta “cehenneme gidecekler”, “paramparça olmayı göze almak”, “öldürdü” gibi sert ifadeler küçük yaş grubunda korku ve olumsuz duygu oluşturmaktadır (Kara ve Kara, 2023:54). Örneğin eserde geçen “İkisi birlikte Hz. Ali’ye vurmaya başladılar. Abdurrahman’ın kılıcı Hz. Ali’nin karnına, Şebib’in kılıcı boynuna isabet etti.” ifadesi pedagojik açıdan uygun değildir. (Kara ve Kara, 2023:100).

Din Eğitimi Bakımından İnceleme

Temel Dini Kaynaklara Uygunluk ve Kaynak Kullanımı

İncelenen eserler genel olarak temel İslam kaynaklarıyla uyumludur. Ancak kaynak kullanımı açısından kitaplar farklılık göstermektedir. *Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı* adlı eserde Tevbe Suresi'nin 40. ayeti ile Âl-i İmrân Suresi'nin 144. ayeti açık biçimde verilmiş, diğer yerlerde bu ihmal edilmiştir (Börekçi, 2023:41,88). Anlatımlarda doğrudan kaynak sunulmamıştır. Benzer şekilde *Osman'ın Nezaketi*, *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali ve Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitaplarda ayet veya hadis numaralarına yer verilmemiştir. Bu durum, kitabın kaynak kullanımı açısından zayıf kalmasına neden olmaktadır. Kaynak gösteriminin bulunmaması, kitabın akademik açıdan eksik bir yönünü oluşturmaktadır. *H. Ömer ve Adaleti* adlı kitap da Hz. Ömer'in hayatı aktarılırken Kur'an ayetlerine ve hadis rivayetlerine sıkça yer verilmiş, bu alıntılar dipnot sistemiyle desteklenmiştir. Eserin sonunda "Dipnotlar" bölümü yer almakta ve burada ayetlerin ve hadislerin dayandığı kaynak açıkça belirtilmektedir (Akkoyunlu, 2019:158-160). Bu yönüyle eser, kaynak kullanımında güvenilirlik ve şeffaflık sağlamaktadır.

Saygı ve Tazim İfadelerinin Kullanımı

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı ve *H. Ömer ve Adaleti* adlı kitaplarda Hz. Muhammed ve sahabe isimleri geçerken saygı ifadesi olarak "Hz." kısaltması kullanılmıştır. Bu yönüyle çocuklarda dinî şahsiyetlere karşı saygı geliştirmeye yönelik bir bilinç yerleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Hz. Peygamber'in isminin geçtiği yerlerde parantez içinde yaygın olarak kullanılan "s.a.v."

(sallallahu aleyhi ve sellem) ifadesine çoğu zaman kullanılmamıştır. Aynı şekilde, sahabelerin isimlerinin geçtiği yerlerde parantez içinde kullanılan “r.a.” (radiyallahu anh) ifadesi de bulunmamaktadır. Bu durum dinî saygı kültürünün ihmal edildiği izlenimi oluşturmaktadır. *Osman’ın Nezaketi* adlı kitapta Hz. Osman ve diğer sahabilerden bahsedilirken “Hz.” ifadesi kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra, sahabiler için kullanılan “radiyallahu anh”, Allah lafzı için kullanılan “Celle celâlühû” ve Peygamber Efendimiz için kullanılan “sallallahu aleyhi ve sellem” ifadeleri eserde yer almamaktadır. Eserde geçen “Ebû Bekir, Osman’ı Peygamberimizin yanına götürdü.” ifadesi, saygı ve tazim ifadelerine yer verilmediğini göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır (YalvaçArıcı,2020: 16). *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı kitapta sahabilerden bahsedilirken genellikle “Hz.” kısaltmasının kullanıldığı, ancak parantez içinde “(r.a.)” kısaltmasına yer verilmediği tespit edilmiştir. Nitekim eserde yer alan “Efendimiz gibi cesur olan Hz. Hatice ve Hz. Ali onunla birlikte Kâbe’ye gider, arkasında durarak namaz kılardı.” ifadesi, bu duruma somut bir örnek oluşturmaktadır (Kara ve Kara, 2023:39). Bu durum, din eğitimi geleneğinde önemli görülen saygı ve tazim boyutunun eserde eksik bırakıldığını göstermektedir. *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitapta sahabilerden bahsedilirken “Hz.” kısaltmasına yer verilmediği ancak sahabilerin isimlerinden sonra gelen “(r.a.)” ifadesi düzenli olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra eserde Peygamber Efendimiz ’den bahsedilirken ise “s.a.v.” ifadesi kullanılmış, Allah lafzı geçtiğinde “cc.” kısaltmasına yer verilmiştir. Bu durum, dini şahsiyetlere ve kutsal isimlere yönelik bir saygı ve tazim anlayışının eserde korunduğunu göstermektedir. Ancak “Hz.” ifadesinin kullanılmaması

pedagojik açıdan çocuklarda alışkanlık oluşturma yönünden bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Dini Terimlerin Kullanımı ve Açıklanması

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı adlı kitapta kullanılan dini terimlerin çoğu açık biçimde tanımlanmamış; bu terimlerin anlamları daha çok bağlam içerisinde sezdirilmiştir. Örneğin “sıddık” kelimesi Hz. Ebubekir'in Peygamberimizin miraç olayına koşulsuz inanması üzerinden açıklanmıştır (Börekçi, 2023:22-23). Dini terimlerin dolaylı olarak aktarılması, çocuğun terimi içselleştirmesini sağlamaktadır. *Hz. Ömer ve Adaleti* adlı eserde dini terimlerin kullanımı oldukça yoğundur. Ancak açıklama noktasında tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Kitapta sıkça “müşrik, münafık, şirk, hurafe, fıkıh, tefsir, hadis” gibi kavramlara yer verilmiştir. Ancak bu kavramlar açıklama yapılmadan doğrudan kullanılmıştır. Örneğin, Hz. Ömer'in ailesini anlatan bölümde “fıkıh ve tefsir ve hadiste ileri derecede âlim” ifadesi geçmekte; fakat bu kavramların ne anlama geldiği belirtilmemektedir (Akkoyunlu,2019:12). Bununla birlikte, kitabın bazı bölümlerinde dini kavramların açıklaması parantez içinde verilmiştir. Örneğin “Bizler mütevekkileriz. (Allah'a tevekkül edenleriz)” cümlesinde mütevekkil kavramı parantez içinde açıklaması yapılmıştır (Akkoyunlu,2019:119). Kitabın geneline bakıldığında, dini terimlerin açıklamaların sistematik olmadığı ve kavram öğretiminde eksikliği bulunduğu söylenebilir. *Osman'ın Nezaketi* adlı kitapta “Kelime-i Şehadet, put, nezaket, hayâ, Allah, Peygamber” gibi dini kavramlara yer verilmiştir. Bu kavramlardan bazıları dolaylı olarak çocuk okuyucuya açıklanmıştır. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı kitapta “İman”, “namaz”, “hicret”, “ayet”, “zemzem”, “rükû”, “secde”, “tevekkül” gibi dini kavramlar yer

almaktadır. Ancak bu terimlerin kullanımı ve açıklanması bakımından eserde eksik yönler tespit edilmiştir. Dini terimler metin içerisinde geçmekte, ancak anlamları çoğunlukla açıklanmamaktadır. Örneğin Rükû” ve “secde” kavramı cümle içinde kullanılmış, fakat bu hareketlerin neyi ifade ettiği ve nasıl yapıldığına dair bilgi verilmemiştir (Kara ve Kara, 2023:44). *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitapta pek çok dini terim kullanılmış, bu kavramlar metin içerisinde doğrudan veya dolaylı biçimde açıklanmıştır. Örneğin, “Mekke’de bir olan Allah’a inanan insanlar da vardı. Bu insanlara hanif deniyordu.” ifadesiyle hanif kavramı çocukların anlayabileceği şekilde tanımlanmıştır (Kara,2020:8). Eserde ensar, gazve, halife, hanif, hicret, Kâbe, müşrik, put gibi pek çok dini terim kullanılmıştır. Kitabın sonunda yer alan “Bunları Biliyor Musunuz?” bölümü de dini terimlerin açıklanmasına ayrılmıştır (Kara,2020:67-72). Burada metin boyunca geçen kavramların tanımları yapılmış ve çocuğun kelime dağarcığının gelişimine katkı sağlanmıştır.

Görsellerin Dini İçerikle Uyumu

İncelenen eserlerde *Hiz. Ömer ve Adaleti* adlı kitabı hariç diğer eserlerdeki görseller dini içerikle uyumlu olarak hazırlanmıştır. Örneğin *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitapta Hiz. Ali ve Hiz. Fatma’nın evliliğinden bahsedilirken iç içe geçmiş iki alyansın resmedilmesi, anlatılan konuyla doğrudan ilişkilendirilmiştir (Kara, 2020:61). Benzer şekilde *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hiz. Ali* adlı kitapta misafirperverlik sahnelerinde yemek kültürü, sofraya düzeni gibi unsurlar içerikle uyumlu aktarılmış; Kâbe tasviri, dönemin yapısal görünümüne uygun şekilde resmedilmiştir (Kara ve Kara, 2023: 35,46). *Hiz. Ömer ve Adaleti* adlı eserde görsel kullanımının oldukça sınırlı olduğu dikkat

çekmektedir. 160 sayfalık kitapta yalnızca dört yerde görsellere yer verilmiş, bu görsellerin de anlatılan metinle doğrudan bir bağlantısı bulunmamaktadır (Akkoyunlu, 2019:44,70,80,95). Dolayısıyla görsellerin kitabın dini içeriğini açıklama, destekleme veya somutlaştırma işlevi zayıf kalmıştır.

Değerler Eğitimi Bakımından

Değerler eğitimi, bireyin olumlu kişilik özellikleri kazanması ve bu kazanımları hayatına yansıtmasını hedefleyen eğitim sürecidir. Bu süreçte bireyin içsel potansiyelini fark ederek geliştirmesi amaçlanmaktadır (Meydan, 2014:94). Değerler eğitiminin amacı, bireyin sahip olduğu değerın farkına vararak, bu değeri analiz ederek günlük hayatına uygun biçimde davranmasını hedefleyen bir öğretim sürecidir (Meydan,2014:60-61).

Aktarılan Değerlerin Tespiti

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı adlı kitapta birçok ahlaki ve dinî değer doğal bir akış içinde okuyucuya sunulmaktadır. Ön plana çıkan temel değerler şunlardır: Sadakat, doğruluk, yardımlaşma, merhamet, iş birliği, saygı, sorumluluk, sabır ve tahammül. Örneğin eserde Mihri nine üzerinden büyüklerimize karşı saygılı olmamız gerektiği dolaylı olarak anlatılmıştır (Börekçi, 2023:20). *Hz. Ömer ve Adaleti* adlı kitapta Hazreti Ömer'in hayatı üzerinden birçok ahlaki ve dini değer çocuğa aktarılmaya çalışılmıştır. Bu değerlerin başında adalet, cesaret, kadına değer verme, cömertlik, sabır, takva, alçakgönüllülük, saygı ve sevgi yer almaktadır. Örneğin; Hz. Ömer'in devlet hazinesinden kendisi için fazladan hiçbir şey almadığı, halkla birlikte aynı şartlarda yaşadığı anlatılarak adalet ve cömertlik değeri vurgulanmıştır (Akkoyunlu, 2019:74-75). *Osman'ın Nezaketi* adlı kitapta nezaket,

yardımseverlik, adalet, cömertlik ve haya gibi değerlerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Hz. Osman'ın, Hz. Ali'nin düğün hazırlıkları için paraya ihtiyaç duyduğunda kılıcını satmak zorunda kaldığını öğrenince kılıcı satın alması ve sonrasında onu geri hediye etmesi, çocuklara hem paylaşma hem de yardımlaşma değerini somut bir örnekle sunmaktadır (Yalvaç Arıcı, 2020:19-23). *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali* adlı kitapta iman, cesaret, doğruluk ve dürüstlük, yardımseverlik, fedakârlık, misafirperverlik, tevazu, adalet, merhamet ve sorumluluk bilinci değerleri yer almaktadır. Örneğin, Hz. Ali'nin genç yaşta Peygamber'e (s.a.v.) imanını açıkça ifade etmesi hem iman hem de cesaret değerinin bir arada işlendiği sahnelerden biridir (Kara ve Kara,2023:22). *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitapta dört halifenin hayatı üzerinden ahlaki ve dini değerlerin kazandırılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda her bir halife, belirli değerlerle özdeşleştirilerek sunulmuş ve çocuklara model olarak gösterilmiştir. Hz. Ebubekir (ra) sadakat, dürüstlük, güven ve arkadaşlık; Hz. Ömer (ra) cesaret ve kararlılık; Hz. Osman (ra) cömertlik, hayâ ve merhamet; Hz. Ali (ra) ise cesaret, bağlılık, ilim ve sorumluluk değerleriyle ilişkilendirilmiştir (Kara, 2020: 10, 35, 48, 60, 66). Örneğin Hz. Osman'ın bin altın ve üç yüz deve bağışlaması, yardımseverlik ve fedakârlık değerlerini; Hz. Ali'nin Zülfikâr ile savaşa katılması cesaret ve savunuculuk yansıtmaktadır. (Kara, 2020:47,64).

Değerlerin Hangi Anlatım Yoluyla Sunulduğu

İncelenen eserlerde değer öğretimi yaklaşımlarından değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı benimsendiği görülmektedir. Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı, toplumun genel değer normlarını esas alan bir eğitim amaçlar. Bu yaklaşımda değerler, toplumdan ve kültürden

türetilmiş yapılar olarak kabul edilir. Öğrencilere kazandırılmak istenen değerler önceden belirlenmiş olup, eğitim sürecinde bu değerler hikâye, masal, fabl, şiir gibi çeşitli materyaller aracılığıyla aktarılması hedeflenmektedir (Yılmaz, 2024:30-31). Örneğin Hz. Ömer ve Adaleti adlı kitapta adalet kavramı aktarılırken önce konuyla ilgili ayetlere yer verilmiş, ardından Hz. Ömer'in hayatından adaletli davranışlarına dair somut örnekler sunulmuştur (Akkoyunlu, 2019:125-128). Benzer şekilde Osman'ın Nezaketi adlı kitapta haya değerine dikkat çekilmiş; Peygamber Efendimiz 'in orada bulunan hanımına, "Osman çok hayâlı birisidir. Kendisinden meleklerin bile hayâ ettiği bir kimseden ben de hayâ etmeyeyim mi?" şeklindeki sözüne yer verilmiştir (Yalvaç Arıcı, 2020:35). Çocuklara doğrudan örnek bir ifade aracılığıyla haya değerinin önemi aktarılmıştır.

Değerlerin Çocuğun Gelişim Düzeyine Uygunluğu

Acayip Bir Operasyon Hz. Ebubekir'in Hayatı adlı kitapta ele alınan değerler, çocukların yaş dönemi özellikleriyle uyumludur. Çocukların okul ortamında karşılaşabileceği kantin sahneleri, arkadaş edinme, dışlanma gibi durumlar üzerinden değerler işlenmiş; bu da hem gerçekliğe hem gelişimsel düzeye uyumu artırmıştır. Hz. Ömer ve Adaleti adlı kitapta aktarılan değerlerin bir kısmı çocukların günlük yaşamlarında doğrudan karşılaşabilecekleri davranışlarla örtüştüğünden gelişim düzeylerine uygun niteliktedir. Örneğin Hz. Ömer'in hatasını kabul ederek özür dilemesi, tevazu göstermesi, insanlara karşı saygılı ve sevgi dolu yaklaşımı ya da teşekkür etmesi gibi tutumlar, çocukların sosyal çevrelerinde kolayca deneyimleyebilecekleri davranışlardır (Akkoyunlu, 2019:133-138). Kitapta işlenen bazı değerler soyut

kavramlar üzerinden verilmiş ve çocukların yaş düzeyine hitap edecek şekilde somutlaştırılmamıştır. Özellikle takva, sabır ve cihat gibi dini ve ahlaki değerler, çocuğun bilişsel gelişiminde henüz kavrayamayacağı soyutlukta sunulmuştur. *Osman'ın Nezaketi* adlı kitapta çocukların gelişim düzeyi dikkate alındığında, kitapta sunulan yardımseverlik, nezaket ve paylaşma gibi değerlerin somut örnekler üzerinden aktarılması pedagojik açıdan uygundur (Yalvaç Arıcı, 2020:23, 24). Çocukların günlük yaşamlarında kolayca gözlemleyebilecekleri ve uygulayabilecekleri bu değerler, onlara doğrudan model olabilecek niteliktedir. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hz. Ali ve Çocuklar İçin Dört Halife* adlı kitaplarda yer alan değerler, ilkökul düzeyindeki çocukların gelişim düzeyine uygun biçimde aktarılmıştır. Olaylar, çocukların soyut ahlaki değerleri somut davranış örnekleri üzerinden anlamalarını kolaylaştıracak şekilde kurgulanmıştır. Örneğin, “misafirperverlik” değeri yabancı bir kişiye yardım edip onu evinde ağırlama eylemi üzerinden verilmiştir (Kara, 2020:47). Benzer şekilde “cesaret” değeri ise tehlikeli bir görevi tereddütsüz kabul etme üzerinden gösterilmiştir (Kara ve Kara, 2023:54).

SONUÇ

Bu araştırma, Dört Halife'nin hayatını konu edinen ve ilkökul dönemi çocuklarına yönelik olarak kaleme alınmış Ayşe Serra Kara'nın *Çocuklar İçin Dört Halife*, Fatma Çağdaş Börekçi'nin *Açayip Bir Operasyon: Hz. Ebû Bekir'in Hayatı*, Adil Akkoyunlu'nun *Hz. Ömer ve Adaleti*, Handan Yalvaç'ın *Osman'ın Nezaketi* ve Hilal Kara ile Abdullah Kara'nın *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı: Hz. Ali* adlı eserlerini konu edinmiştir. Çalışmanın amacı, söz konusu eserleri; biçimsel özellikler, dil ve anlatım,

pedagojik uygunluk, din eğitimi ve değerler eğitimi açısından değerlendirerek çocuk gelişimine uygunluk düzeylerini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, genel itibariyle incelenen eserlerin temel dinî ve ahlaki değerleri tanıtma ve bu değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlama bakımından önemli bir görev üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Biçimsel özellikler bakımından kitapların genel olarak standart ölçülerde, normal kapak ve ortalama kâğıt kalitesiyle hazırlandığı görülmektedir. Bununla birlikte kapak tasarımı ile içerik arasındaki uyumun bazı eserlerde yeterince sağlanamaması, kitabın çocukta oluşturacağı ilk izlenimi olumsuz etkilemektedir. Sayfa düzeni açısından bazı eserlerin satır aralıklarının sık olması ve paragrafların uzun tutulması, ilkökul düzeyindeki çocukların okuma sürecini zorlaştıran unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Dil ve anlatım açısından değerlendirildiğinde, kitaplarda genellikle sade, açık ve çocuk düzeyine uygun bir dil tercih edilmiştir. Ancak bazı bölümlerde çocukların bilişsel ve dil gelişim düzeyinin yeterince gözetilmediği tespit edilmiştir. Ağır anlatım, uzun diyaloglar ve soyut kavramların açıklama yapılmadan kullanılması, metnin anlaşılabilirliğini sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte bazı kitapların çocukların kelime dağarcığını geliştirme ve dinî kavramları kazandırma potansiyelinin olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak bu kavramların metin içerisinde açıklanmaması ya da kitabın sonunda bir kavramlar sözlüğü gibi destekleyici bölümlere yer verilmemesi, eserin pedagojik açıdan işlevsel hâle gelmesini engellemektedir.

Pedagojik açıdan incelendiğinde, kitapların ahlaki gelişimi destekleme yönünün güçlü olduğu; adalet, nezaket,

sorumluluk, yardımseverlik ve saygı gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı eserlerde pedagojik ilkelere uygun olmayan ifade ve anlatımların yer alması, çocukların gelişim düzeyine uygunluk açısından önemli bir sınırlılık oluşturmaktadır. Bilişsel gelişim bağlamında ise soyut dinî kavramların yeterince somutlaştırılmadığı ve bu durumun öğrenmeyi zorlaştırdığı dikkat çekmektedir.

Din eğitimi açısından değerlendirildiğinde, kitapların temel dinî değerleri aktarma amacına hizmet ettiği; ancak dinî terimlerin kullanılması, açıklanması ve saygı-tazim ifadelerinin kullanılması bakımından eksiklikler bulunduğu görülmektedir. Kitapların temel dinî kaynaklarla genel olarak uyumlu olduğu, ancak kaynak kullanımına yalnızca sınırlı ölçüde yer verildiği, eserlerin akademik ve eğitsel güvenilirliği açısından zayıf bir yön olarak değerlendirilebilir. Görsellerin, dinî içerik ve ahlaki mesajları destekleyici biçimde kullanıldığı örnekler bulunmakla birlikte, bazı kitaplarda bu uyumun güçlendirilmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen kitaplar, değerler eğitimi açısından genel olarak olumlu bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bazı eserlerde değerlerin doğrudan öğüt verici olarak sunulması, değer eğitiminin niteliğini zayıflatmaktadır. Bunun yerine, sahabe hayatlarından hareketle değerlerin davranışlar ve yaşantısal örnekler üzerinden sunulması, çocukların söz konusu değerleri somut durumlar aracılığıyla kavramasına ve günlük yaşamla ilişkilendirmesine daha fazla imkân tanıyacaktır. Bu yaklaşımın, değerlerin çocuk tarafından benimsenmesini ve ahlaki gelişimin desteklenmesini daha etkili biçimde sağlayacağı söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular bütüncül olarak değerlendirildiğinde, incelenen eserler çocuklara dini değerlerin kazandırması ve ahlaki gelişime katkı sağlaması açısından zengin bir içerik sunmaktadır. Bununla birlikte eserler kendi içlerinde güçlü ve sınırlı yönler barındırmaktadır. *Çocuklar İçin Dört Halife* adlı eser kavram açıklamalarına yer vermesi bakımından öğretici bir yön taşımakta; ancak kavram yoğunluğu okuma sürecini zorlaştırabilmektedir. *Açayip Bir Operasyon: Hz. Ebû Bekir'in Hayatı* adlı eser anlatım dili ve hikâyeleştirici üslubu bakımından güçlü bir yapı sergilerken, bazı kavramların açıklamasız bırakılması sınırlılık oluşturmaktadır. *Hz. Ömer ve Adaleti* adlı eser kaynak kullanımındaki titizliğiyle öne çıkmaktadır. Ancak içerdiği soyut kavram yoğunluğu ve yer yer pedagojik açıdan ağır içeriklere yer vermesi gelişimsel uygunluk açısından barındırdığı bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. *Osman'ın Nezaketi* adlı eser sade dili ve somut değer aktarımı bakımından daha dengeli bir görünüm sunarken, kavram öğretimi yönünden sınırlı kalmaktadır. *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı: Hz. Ali* adlı eser değer aktarımı açısından güçlü bir çerçeve sunmakla birlikte, bazı kavramların açıklama yapılmadan kullanılması ve kimi ifadelerin gelişim düzeyini zorlayabilecek nitelikte olması sınırlı bir yön olarak göze çarpmaktadır. Bu değerlerin çocuklara etkili biçimde aktarılabilmesi için dilin sadeleştirilmesi, görsel tasarımın geliştirilmesi, pedagojik ilkelere bağlı kalınması ve dinî kavramların açıklayıcı bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Çocuğun gelişim özelliklerini merkeze alan, soyut kavramları somutlaştıran ve metin-görsel uyumunu dikkate alarak hazırlanan eserlerin, din eğitimi açısından daha nitelikli ve işlevsel olacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Kitap

- Akkoyunlu, A. (2019). *Hazreti Ömer ve Adaleti*. İstanbul: Çıra Çocuk.
- Arıcı, A. F. (2018). *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bayraktar, A. (2018). *Çocuk Edebiyatı ve Medya*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Börekçi, F. Ç. (2023). *Acayip Bir Operasyon: Hazreti Ebû Bekir'in Hayatı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2022). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, G. (2004). Kişilik Gelişimi. İçinde B. Yeşilyaprak (Editör), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* (111-142). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kara, A. S. (2020). *Çocuklar İçin Dört Halife*. İstanbul: Kayalıpark Yayınları.
- Kara, H. ve Kara, A. (2023). *Peygamberimizin Kahraman Arkadaşı Hazreti Ali (radiyallahu anhu)*. İstanbul: Uğur Böceği Yayınları.
- Karatay, H. (2018). Çocuk Edebiyatı Metinlerinde Bulunması Gereken Özellikler. İçinde T. Şimşek (Editör), *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı* (77-125). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N. K. ve Gürel, Z. (2016). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yalvaç, H. (2020). *Osman'ın Nezaketi*. İstanbul: Nesil Çocuk.
- Yavuzer, H. (2020). *Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dergi Makalesi

- Çanakçı, A. A. (2018). Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (Aralık), 51-93.
- Demircan, C. (2006). TÜBİTAK Çocuk Kitaplığı Dizisindeki Kitapların Dış Yapısal ve İç Yapısal Olarak İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1),13-27.
- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1),93-108.
- Şimşek, E. (2004). Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(4), 207-220.

Tezler

- Erşahan İspirt, K. (2019). *Michael Ende'nin Çeviri Çocuk Edebiyatı Kitaplarının Çocuk Edebiyatına Uygunluğu ve Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Bakımından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.

- Evcim, F. N. (2024). *Daha Da Küçükler İçin Allah'ı Merak Ediyorum Serisinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Koçak, N. (2022). *Ödüllü Çocuk Edebiyatı Kitaplarının İlkokula Uygunluğunun Çocuk Edebiyatı Yönünden İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi.
- Yılmaz, M. (2024). *Değerler Eğitimi Aile Öz Yeterlilik İnancı Ölçeği Geliştirilmesi ve Değerler Eğitime Yönelik Ailelerin Görüşleri: Bir Karma Yöntem Araştırması* (Doktora tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi.